

XXI əsrin əvvəllərində Yaponiya-ASEAN əlaqələrinin əsas istiqamətləri

Açar sözlər

1. ASEAN - Cənub-Şərqi Asiya ölkələrinin Assosiasiyası
2. Azad ticarət zonası
3. Cənub-Şərqi Asiya
4. İqtisadiyyat
5. Bəyannamə

Ключевые слова

1. АСЕАН-Ассоциация государств Юго-Восточной Азии
2. Зона свободной торговли
3. Юго-Восточная Азия
4. Экономика
5. Декларация

Key words

1. ASEAN-Association of South East Asian Nations
2. Free trade zone
3. South-East Asia
4. Economy
5. Declaration

ASEAN -1967-ci il avqustun 7-8-də Tailandın paytaxtı Banqkok şəhərində 5 dövlətin (İndoneziya, Malayziya, Filippin, Sinqapur, Tailand) xarici işlər nazirlərinin və o zaman mövcud olmuş Cənubi Vyetnamın nümayəndəsinin iştirakı ilə keçirilmiş konfransda Cənub-Şərqi Asiya ölkələri arasında əməkdaşlığı daha da genişləndirmək məqsədilə avqustun 8-də yaradılmış regional siyasi-iqtisadi təşkilatdır. 1984-cü ildə Bruney sultanlığı, 1995-ci ildə vahid Vyetnam, 1997-ci ildə təşkilatın 30 illik yubileyində Laos və Myanma (Birma), 1999-cu ildə isə Kamboca təşkilatın tam hüquqlu üzvləri oldular. Təşkilatda 1989-cu ildən Papua-Yeni Qvineya müşahidəçi statusuna malikdir, Şərqi Timor isə 2002-ci ildə müşahidəçi statusu almaq üçün təşkilata ərizə ilə müraciət etmişdir.(1)

Təşkilatın əsas prinsipləri və məqsədləri 1976-cı ildə ASEAN dövlət başçılarının İndoneziyanın Bali adasında imzaladıqları «Cənub-Şərqi Asiyada sülh və əməkdaşlıq haqqında müqavilə»də və «Razılıq Bəyannaməsi»ndə öz əksini tapmışdır. Bu prinsiplərə aiddir:

- üzv ölkələr arasında sosial, iqtisadi və mədəni sahələrdə əməkdaşlığı inkişaf etdirmək;

- Cənub-Şərqi Asiyada sülh və təhlükəsizliyin yaranmasını təmin etmək.

ASEAN - Asiya-Sakit okean regionunda iqtisadi-ticarət, siyasi və müdafiə məsələlərində böyük nüfuza malikdir. Bu təşkiat daha çox məsləhətləşmələrə, məsələlərə ümumi yanaşmaya və qarşılıqlı əməkdaşlığa üstünlük verir. XX əsrin son rübündə ASEAN ölkələrinin iqtisadiyyatı əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf etmişdir. Belə ki, ASEAN təşkilatının yaranmasından XX əsrin 80-ci illərinin əvvəllərindənkə adambaşına düşən illik gəlir Filippində 5,7 dəfə, İndoneziyada 10,4 dəfə, Malaziyada 11,3 dəfə, Tailandda 14,4 dəfə, Sinqapurda isə 21 dəfə artmışdı.(2)

ASEAN ölkələri istər region dövlətləri, istər beynəlxalq təşkilatlar, istərsə də iqtisadi cəhətdən aparıcı rola malik dövlətlərlə sıx əməkdaşlıq edir, qarşılıqlı iqtisadi və mədəni əlaqələr qurmağa çalışırlar. Belə ölkələrdən biri də Yaponiyadır. Yaponiya-ASEAN münasibətlərinin qurulması və inkişafında hər iki tərəfin maraqları vardır.

Müasir dövrdə Yaponiyanın siyasi maraqları və ölkənin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi regionda hərtərəfli əlaqələrin inkişaf etdirilməsini tələb edir. Bu, ilk növbədə Çinin sürətli inkişafı, ABŞ-ın Yaponiyaya təzyiqlərinin artması və qonşu dövlətlərin Yaponiyaya inamının azalması təhlükəsi ilə bağlıdır.

Yaponiya-ASEAN əlaqələri 1972-ci ildə yaradılmışdır. 1976-cı ildə isə Assosiasiya üzvləri Yaponiya ilə münasibətləri daha geniş səviyyədə qurmaq qərarına gəldilər. 1976-cı ilin sonlarında ASEAN-ın Baş katibi Tokiyoya səfər etdi. Bu səfər zamanı gələcəkdə Yaponiya-ASEAN forumunun keçirilməsi qərara alındı. İlk Yaponiya-ASEAN forumu isə 1977-ci ilin martında Cakarta keçirildi.(3) Nəticədə, XX əsrin 70-ci illərindən başlayaraq Yaponiya ABŞ-dan sonra ASEAN-la iqtisadi əlaqələri olan ikinci dövlətə çevrildi.1997-ci ildən başlayaraq hər il yapon liderlərinin iştirakı ilə ASEAN+1 (Yaponiya) sammiti keçirilir. Yaponiyanın ASEAN-la daimi əlaqələri hər il keçirilən Yaponiya-ASEAN forumu vasitəsilə də həyata keçirilir.

Yaponiya-ASEAN forumlarında daha çox müzakirə edilən məsələlər sırasında ASEAN ölkələrində Yaponiyanın yaxından iştirakı və köməyi ilə kiçik və

orta müəssisələrin inkişaf etdirilməsi, eyni zamanda iqtisadiyyatın bir çox sahələrinin - ticarətin, sənayenin, xüsusilə də ağır sənayenin, nəqliyyatın, qaz istehsalı sahəsinin inkişaf etdirilməsi, yerli ixtisaslı mühəndislərin hazırlanması, kənd təsərrüfatının inkişafına dair proqramlar nəzərdə tutulurdu.

Bundan başqa, Yaponiya və ASEAN üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçıları müntəzəm olaraq keçirilən ASEAN+3 (Yaponiya, Çin və Koreya Respublikası) və Cənub-Şərqi Asiya ölkələrinin sammitlərində də görüşürlər. Yaponiyanın ASEAN-la əlaqələri, həmçinin yüksək rəqəbli məmurlar– nazirlər, nazir müavinləri, ayrı-ayrı sahələr üzrə müəssisə rəhbərləri, ASEAN-ın işçi orqanları, akademik mərkəzlər və qeyri-hökumət təşkilatları vasitəsilə də həyata keçirilir. XXI əsrin əvvəllərindən Yaponiya- ASEAN dialoqları daha geniş xarakter almışdır. Yaponiya «ASEAN+3» və «ASEAN+Yaponiya» forumlarında daha fəal rol oynayır. Məhz Yaponiyanın təklifi ilə bir sıra qərarlar qəbul edilir və onların yerinə yetirilməsi məsələləri müzakirə olunur.(2) Uzun sürən tərəddüdlərdən sonra Yaponiya 2004-cü ildə Cənub-Şərqi Asiyada Sülh və əməkdaşlıq müqaviləsinə qoşuldu və bu da onun ASEAN-la münasibətlərinin daha da yaxşılaşmasına təkan verdi.

Yaponiya hökuməti bir çox hallarda Cənub-Şərqi Asiya ölkələrinə, ASEAN təşkilatının üzvlərinə iqtisadi yardımlar edir, öz ölkəsinin maraqlarını nəzərə almaqla, həmin ölkələrdə yeni müəssisələrin açılmasında, investisiya qoyuluşunda yaxından iştirak edirdi. 2003-cü il dekabrın 10-da Yaponiyanın Baş naziri S.Koidzumi öz iqamətgahında Tokioda keçirilən Yaponiya-ASEAN xüsusi sammitinin iştirakçısı olan İndoneziya prezidenti Meqavata Sukarnoputranı, Vyetnamın Baş naziri Hun Seni qəbul edir. İndoneziya prezidenti ilə görüşündə S.Koidzumi Yaponiyanın İndoneziyaya məişət xidməti müəssisələrinin, limanların və elektrik enerjisi sistemlərinin tikintisi üçün 100 milyard ien kredit verəcəyini bildirmişdi.(5)

ASEAN təşkilatının regional forumlarında daha çox müzakirə edilən məsələlərdən biri də beynəlxalq terrorizmə qarşı mübarizə məsələsidir. Hələ 2002-ci ilin mayında Çin, Filippin, İndoneziya və Malayziya nümayəndələri arasında

terrorizmə qarşı birgə mübarizə aparılmasına dair saziş imzalanmışdılar. 2004-cü ildə isə Yaponiya ilə ASEAN arasında beynəlxalq terrorizmə qarşı birgə mübarizə aparmağa dair müqavilə imzalandı.(6) Yaponiya beynəlxalq terrorizmə qarşı mübarizədə birgə əməkdaşlığa bir tərəfdən Şərqi Asiyada təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi, digər tərəfdən isə strateji sabitliyin qorunub saxlanması vasitəsi kimi baxır. Yaponiyanın Baş naziri Koidzumi Şərqi Asiyada bir neçə qeyri-sabit ölkənin – İndoneziyanın, Filippinin və Tayvanın olduğunu göstərmiş və qonşu dövlətləri həmin ölkələrə terrorizmə qarşı mübarizədə əməli yardımın göstərilməsinə çağırmışdı.(8)

Yaponiya-ASEAN münasibətləri iqtisadi-ticarət sahəsini olduğu kimi, digər sahələri, o cümlədən səhiyyəni də əhatə edir. 2005-ci ildə Yaponiyanın Baş naziri Koidzumi ASEAN ölkələrinə yoluxucu xəstəliklərlə mübarizə üçün 130 milyon ABŞ dolları məbləğində vəsait və quş qripinə qarşı mübarizə məqsədilə 500 min doza peyvənd verildiyini elan etdi.(8)

Şərqi Asiyada baş verən proseslər regionda sülh və təhlükəsizliyin təmin edilməsinə bütün region dövlətlərinin cəlb edilməsini zəruri edirdi. Bu məqsədlə də regionun aparıcı dövlətləri olan Yaponiya və Çinin iştirakı ilə bir sıra forumların keçirilməsi məqsədəuyğun hesab edilirdi. 2005-ci il dekabrın 12-də Kuala-Lumpurda (Malayziya) keçirilmiş ASEAN ölkələrinin növbəti illik sammitində üzv ölkələrlə yanaşı, Çin, Yaponiya və Koreya Respublikası da iştirak edirdilər. Sammitin nəticəsi olaraq, «Kuala-Lumpur Bəyannaməsi» imzalanmışdı. Bəyannamədə Şərqi Asiyada sülhün və təhlükəsizliyin təmin edilməsi, region iqtisadiyyatının inteqrasiyası istiqamətində birgə səylərin göstərilməsi məsələsi öz əksini tapmışdı.(7)

XXI əsrin əvvəllərində Yaponiyanın xarici siyasətinin əsas istiqamətlərindən birini də regionun həlli vacib problemlərinin məhz region ölkələrinin vəsaiti və birliyi hesabına həll edilməsinə nail olunmasından ibarətdir. Bu məqsədlə də bir sıra regional forumlar yaradılır, maddi mənbələr təşkil edilirdi. 2006-cı ildə Yaponiya-ASEAN İnteqrasiya fondu (JAIF) yaradıldı. Yaponiya fonda 70 milyon ABŞ dolları məbləğində vəsait qoymuşdu. Fond regionun ən mühüm əhəmiyyətli

problemlərinin həlli ilə məşğul olmaq məqsədilə yaradılmışdı.(6) Bu fondun yaradılması ilə, Yaponiya əslində region ölkələrinin problemlərinin həllində qərb dövlətlərinin iştirakının zəiflədilməsinə çalışırdı.

XX əsrin sonlarında ASEAN təşkilatının qarşısında duran konkret vəzifələrdən birini Cənub-Şərqi Asiyada azad ticarət zonasının yaradılması təşkil edirdi. Bu zonanın yaradılması uzunmüddətli (təqribən 10 il) bir proses olmalı və 2008-ci ildə başa çatmalı idi. Belə bir zona yalnız ASEAN ölkələrini əhatə etməli idi. Lakin 2001-ci ildə ASEAN ölkələri, Yaponiya, Çin və Koreya Respublikasının dövlət və hökumət başçılarının Sinqapurda keçirilən növbəti sammitində belə bir qərar qəbul edildi ki, azad ticarət zonasına yalnız ASEAN üzvü olan dövlətlər deyil, həm də Yaponiya, Çin və Koreya Respublikası daxil olmalıdırlar.(1) 2009-cu il oktyabrın 25-də Tailandın Xuaxin kurort şəhərində Asiyanın 16 ölkəsinin, o cümlədən ASEAN ölkələrinin iştirakı ilə keçirilmiş sammitdə iqtisadi inteqrasiyaya, təbii fəlakətlər və iqlim dəyişkənliyi ilə mübarizəyə, Çinlə ticarət sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsinə dair bir sıra sənədlər imzalandı.(7) Sammitin gedişində əsas müzakirə edilən məsələlərdən biri də 2015-ci ilin yanvarı üçün Şərqi Asiyada Avropa İttifaqı nümunəsində azad iqtisadi zonanın yaradılması oldu. Bu istiqamətdə görülən əməli işlərin nəticəsində 2010-cu il yanvarın7-də Çin-ASEAN azad ticarət zonasının təntənəli açılışı oldu. Bu zonanın açılması Çin və ASEAN ölkələrinin iqtisadi inteqrasiyasın təkan verəcəkdir. Belə bir zonanın 2012-ci ildə Yaponiya ilə ASEAN arasında da açılması nəzərdə tutulur.(7) Məhz 2015-ci ildə ASEAN-ın qüvvəyə minəcək Xartiyasına əsasən, region ölkələrinin inkişafı və iqtisadi inteqrasiyası daha da yüksək səviyyəyə qalxacaqdır.

2009-cu il dekabrın 28-də ASEAN, Yaponiya, Çin, Honkonq və Koreya Respublikası 120 milyard ABŞ dolları məbləğində vəsaiti olacaq Regional Ehtiyat Valyuta Fondunun yaradılmasına dair saziş imzaladılar. Fondun yaradılmasından məqsəd dünya iqtisadiyyatında baş verən böhran riskinin aradan qaldırılması, bu böhranın Şərqi Asiyaya təsir göstərməsinin aradan qaldırılması üçün birgə səylərin göstərilməsi idi. «Çianq May Təşəbbüsü» adlanan fondun vəsaitlərinin 38,4 milyard ABŞ dolları Yaponiyanın, 38,4 milyard ABŞ dolları Çin və Honkonqun,

24 milyard ABŞ dolları ASEAN ölkələrinin və 19,2 milyard ABŞ dolları Koreya Respublikasının payına düşür.(9) Əldə edilmiş razılığa əsasən, üzv dövlətlərin hər biri milli valyutasını sabit saxlamaq məqsədilə onu fondun vəsaitləri hesabına ABŞ dolları ilə dəyişdirmək, qısa müddətli iqtisadi böhranları aradan qaldırmaq üçün həmin vəsaitlərdən istifadə etmək hüququna malikdirlər.

2011-ci il avqustun 15-də Tokioda Yaponiya iqtisadiyyat naziri Banri Kayeda Yaponiyanın həmin ilin martında baş vermiş təbii fəlakətdən sonra öz iqtisadiyyatını dirçəltmək məqsədilə daha sıx əlaqələr qurmalı olduğu regionlar və ölkələr içərisində ASEAN ölkələrini xüsusilə qeyd etmişdir. O, 2011-ci ilin avqust ayında İndoneziyanın Manado şəhərində Myanma (Birma), Laos, Tailand, Kamboca və Vyetnam dövlətlərinin iqtisadiyyat nazirləri ilə görüşündən sonra bu qənaətə gəlmişdi. Kayedanın bildirdiyinə görə, «Mekonq çayı hövzəsi regionu Asiyanın iqtisadi inkişaf baxımından öndə gedən regionlarından biridir və bir çox iş adamlarını özünə cəlb edir. Yapon investorları bu regionda orta və xırda müəssisələrin inkişafında və yeni sahələrin yaradılmasında yaxından iştirak etməlidirlər».(10)

Yaponiya-ASEAN münasibətləri hal-hazırda aşağıdakı prinsiplər əsasında inkişaf edir:

- bərabər hüquqlar və qarşılıqlı ehtiram qorunub saxlanılmalıdır;
- beynəlxalq hüquq normalarına hörmət edilməli və onlar qorunmalı, daxili işlərə qarışılmaması prinsipinə riayət edilməli, qəbul edilmiş beynəlxalq normaların və insan hüquqlarının kobud şəkildə pozulması zamanı tövsiyələrə, iradlara və tənqidlərə hörmətlə yanaşılmalıdır;
- bu münasibətlər üçüncü tərəf (ölkə) üçün təhlükə yaratmamalı və digər ölkələrə qarşı çevrilməməlidir;
- bu münasibətlər Şərqi Asiya Birliyi çərçivəsində geniş əməkdaşlıq və quruculuq işlərinə, sülhün və tərəqqinin həyata keçirilməsinə xidmət etməlidir;
- bu münasibətlər ASEAN birliyinin zəifləməsi və dağılmasına deyil, onun daha da möhkəmlənməsinə və genişlənməsinə xidmət etməlidir.

XXI əsrin ikinci onilliyinin başlanğıcında ASEAN ölkələri Yaponiya üçün əvəzolunmaz ticari tərəfdaşdırlar. Yaponiya bu əməkdaşlıqdan maksimum faydalanmağa çalışır. Nəzərə alınsa ki, Yaponiyanın əsas rəqiblərindən biri olan Çin son illər sürətlə inkişaf edir və hərbi qüdrətini artırır, o zaman Çinlə rəqabətdə Yaponiyaya daha etibarlı və regionda aparıcı rola malik ola biləcək tərəfdaşlar lazımdır. ASEAN bu baxımdan perspektivli tərəfdaş hesab edilir. ASEAN ölkələri daha sıx iqtisadi əlaqələr qurmaq üçün Yaponiya həmin ölkələrdə yeni müəssisələr açmalı, bu ölkələrə investisiya qoyuluşunu artırmalı, qarşılıqlı ticarəti genişləndirməli və təmənnəsiz yardımlar etməklə bu ölkələrlə əlaqələri möhkəmləndirməlidir.

Qeydlər

1. <http://www.kremlin.ru/events/articles/2005/12/98762/98842.shtml>
2. Самойленко В.В. АСЕАН. Политика и экономика. М.,1982
3. Плеханов Ю.А., Рогожен А.А. Экономика и политика АСЕАН. М.,1985
4. Илюмжинов К.Н. Япония - АСЕАН: Политическое измерение. Элиста,1998
5. www.russian.people.com.cn/.../rus20031212_85342.html
6. www.one-bu.com/19/2620-political_e...-cooperation.html
7. www.novoteka.ru/sevent/6448484/
8. Арешидзе Л.Г. Международные отношения в Восточной Азии. Угрозы и надежды. М., 2007
9. www.finmarket.ru/z/nws/news.asp?id=1381131
10. AsiaReport.ru/.../7250-yaponiya-...zi-s-asean

РЕЗЮМЕ

В статье исследуются взаимоотношения Японии с государствами АСЕАН в начале XXI века. Основное внимание в ней уделено анализу основных направлений политических и экономических отношений Японии с государствами Юго-Восточной Азии, в том числе со странами АСЕАН.

Resume

This article explores Japan's relationships with ASEAN members in the early XXI century. Main emphasis is on the analysis of politico-economic relations between Japan and states of the South-East Asia region, as well as relations between Japan and ASEAN members.

Çap edilib: XXI əsrin əvvəllərində Yaponiya-ASEAN əlaqələrinin əsas istiqamətləri /»Tarix və onun problemləri« jurnalı, 2011, №3, s.183-187

